

Cecilia CĂPĂȚÂNĂ

LOCUȚIUNILE PREPOZIȚIONALE

1.1. Alături de cele conjuncționale, **locuțiunile prepoziționale** aparțin nu numai domeniului frazeologic, ci, într-un mod mai evident, și domeniului gramatical prin funcționarea ca **elemente de relație la nivelul propoziției**, care stabilesc legătura dintre un cuvânt cu funcție sintactică de parte secundară de propoziție și referențial sau.

În **Gramatica limbii române**, Fulvia Ciobanu definește locuțiunile prepoziționale ca “grupuri de două sau mai multe cuvinte care prezintă o unitate de sens și îndeplinesc rolul de prepoziție” (*Gramatica*, 1966, p.322), făcând imediat precizarea că unul sau mai mulți termeni componenți sunt prepoziții. Aceeași definiție o întâlnim la Mioara Avram, care se referă și la locul pe care poate să-l ocupe prepoziția, respectiv prepozițiile ce intră în alcătuirea locuțiunii față de celelalte elemente componente (*Avram*, 1997, p.275).

O definiție completă există în **Dicționarul General de Științe. Științe ale limbii (DSL)**, unde locuțiunea prepozițională este “grup fix de cuvinte, incluzând și elemente străine de clasa prepozițiilor (adverbe, substantive etc.), care funcționează ca neanalizabil, îndeplinind global funcțiile prepoziției: de legare a două componente în cadrul propoziției și de ierarhizare, adică de așezare a unuia dintre ele într-o poziție de subordonare”. Două elemente ale acestei definiții atrag atenția, și anume faptul că grupul locuțional “funcționează ca neanalizabil” și că una dintre funcții e aceea de “ierarhizare, adică de așezare a unuia dintre componente

(ale propoziției – *n.n.*, C.C.) într-o poziție de subordonare”. Caracterul neanalizabil al grupului este, în opinia noastră, esențial în delimitarea locuțiunilor de alte grupuri fixe, iar pentru locuțiunile prepoziționale și conjuncționale este mai simplu de observat.

Dacă în privința altor locuțiuni DSL nu face nici o precizare cu privire la inventar, în schimb, acestea e prezentă cu referire la locuțiunile prepoziționale. Crearea și introducerea de noi locuțiuni prin transformarea unor “grupuri libere de cuvinte”, precum și prin împrumut și calc îmbogățesc inventarul acestora.

1.2. Există următoarele **tipuri structurale de locuțiuni prepoziționale**:

– prepoziție simplă / compusă + substantiv (la singular, cu articol hotărât; unele dintre aceste îmbinări, în care substantivul apare cu formă nearticulată, sunt considerate locuțiuni adverbiale): *în / din fața, din partea, în privința, în ciuda, în pofida, în locul, în / din / prin jurul, pe calea, pe / în seama, în / de-a latul, în vederea, prin intermediul, la îndemâna, pe parcursul, în răspărul, în schimbul, în toial, în numele, în / prin / de / de prin preajma, în prelungul, pe spezele, de jur împrejurul, de primprejurul, de-a latul, de-a lungul, de-a curmezișul...*

– prepoziție + substantiv (la singular, nearticulat) + prepoziție: *față de, (de) față cu, în conformitate cu, în funcție de / funcție de, în raport cu / de, în caz de, cu privire la, de, o dată cu, în jur de* (variantă a locuțiunii *în jurul*, după **Gramatica limbii române**, II: 276), *pe cale de, în urmă cu, în decurs de, în loc de...*

– prepoziție + adverb (+ prepoziție): (*în*) *afară de, în afara, indiferent de, (de) dincoace de, împreună (și) cu, împrejur de, în / din sus de, în tocmai ca, cât despre...*

– prepoziție + adjectiv (+ prepoziție): *relativ la, potrivit cu, referitor la, privitor la, contrar cu, conform cu, cu tot (toată, toți, toate), cu tot cu...*

– prepoziție + pronume relativ + / (adverb +) verb: *în ce privește, în ceea ce privește, cât privește...*

1.3. Ștefan Găitănanu, într-un articol intitulat **Descrierea locuțiunilor prepoziționale cu genitivul**, pornește de la constatarea că “lucrările de gramatică... n-au reușit să deosebească locuțiunile prepoziționale (monolexematice) cu genitivul de secvențele libere, cu substantivul din structură analizabil” (Găitănanu, 1965, p.87). Se cuvine să cităm și să generalizăm opinia lui Ion Coteanu, care, pe bună dreptate, afirmă că raportul dintre “împrejurările variate și complexe în care se poate desfășura o acțiune” și adverbele corespondente se echilibrează doar cu ajutorul “locuțiunilor adverbiale” (Coteanu, 1990, p.29). Pentru sensul locuțiunilor prepoziționale: *la dreapta, la stânga, în susul, în josul, în ciuda, în pofida, în locul* (sens condițional), *în loc de* (sens opozițional), *cu tot* (sens concesiv) etc. nu există alte prepoziții simple sau compuse.

Printre trăsăturile locuțiunilor prepoziționale menționate de diverși specialiști, pe care le amintește Ștefan Găitănanu, notăm: “coeziunea semantică a elementelor componente”, “posibilitatea conversiunii în locuțiuni adverbiale”, imposibilitatea determinării adjectivale. Șt. Găitănanu recurge la criteriul diferențierii semantice, care “implică trei aspecte”.

Prima situație este aceea când numai diferența de sens a substantivului din îmbinare față de același substantiv din afara îmbinării asigură statutul locuțional al grupului (de exemplu, *în fața vs. fața omului, în vederea vs. vederea bătrânului*).

A doua situație este aceea când “substantivul are ocurență exclusivă în grupare (a fost conservat grație unui sens diferit, dobândit în structura acesteia)”, acest argument fiind considerat “forte” în dovedirea statutului monolexematic al locuțiunii prepoziționale (de exemplu, *pe potriva, în preajma*).

Un al treilea aspect are în vedere “condiționarea contextuală de natura substantivului în genitiv”. De exemplu, aceeași îmbinare va fi considerată sau locuțiune, când substantivul component nu e compatibil semantic cu determinantul său genitival (*în mijlocul oamenilor*), sau o îmbinare liberă între o prepoziție și un substantiv, când determinarea este compatibilă (de exemplu, *în mijlocul orașului, în mijlocul drumului, în mijlocul casei*).

Se cuvine să insistăm asupra criteriului fundamental în acordarea statutului de locuțiune unei îmbinări, și anume pierderea autonomiei lexicale și a celei gramaticale. Conservarea unor arhaisme sau forme învechite, care, în stadiul actual al limbii, nu mai pot apărea independent, atribuie caracter locuțional îmbinării respective (de exemplu, *priveștea, pofida, preajma, pilda, potriva, pripa, răspărul, toiul, ciuda, seama, curmeziș, prelargul, primprejurul, osebit, îndemâna*).

Credem că și prezența unor neologisme, a căror utilizare independentă este fie inexistentă sau foarte rară, fie existentă, dar cu un alt sens, poate fi socotită, de asemenea, un argument solid al statutului locuțional. Situația unor astfel de neologisme e explicabilă prin împrumutarea sau calchiera locuțiunilor respective din alte limbi. Datorită acestui aspect, îmbinările *în detrimentul, prin intermediul, pe parcursul, prin prisma, în virtutea, în favoarea / defavoarea, pe spezele, în decursul* trebuie considerate locuțiuni prepoziționale.

Cât despre pierderea autonomiei gramaticale, considerăm că ea se realizează treptat, că există diferite etape ale acesteia, în consecință, este foarte dificil a stabili caracterul locuțional al unei îmbinări numai cu ajutorul acestui criteriu. Am observat că majoritatea îmbinărilor formate dintr-o prepoziție și un substantiv articulat hotărât (chiar și cele aproape unanim recunoscute a fi locuțiuni

prepoziționale) admit determinarea cu “adjective posesive” (de exemplu, *în fața / spatele / ciuda / pofida / locul / paguba / numele / felul / folosul / vederea / preajma / detrimentul meu / mea...; din partea / pe socoteala mea...; la stânga / dreapta mea...; de dragul tău ...*). Opinia noastră în legătură cu această situație este că, în exemplele anterioare, nu adjectivele posesive determină substantive, ci pronumele personale în genitiv sunt precedate de locuțiuni prepoziționale (Căpățână, 2000, p.144-147). În acest fel, problema “determinării substantivului” din locuțiune apare ca falsă, deoarece ocurența unui genitiv nominal după o astfel de locuțiune prepozițională este absolut normală.

Un tip de determinare semanticală, ce se realizează cu ajutorul adjectivelor demonstrative, apare doar la unele dintre aceste îmbinări (*din pricina / cauza / aceasta; cu această excepție / condiție; în ipoteza / scopul / contextul / sensul / cazul / timpul / vremea / felul / cadrul / colțul acesta / aceasta; la nivelul / îndemnul acesta*). Alte îmbinări nu admit asemenea determinare (**în fața / spatele / ciuda / detrimentul / locul / susul / preajma / jurul / lumina / sânul / ideea / plinul / răspărul / schimbul / toiul / sinea / necazul / numele / centrul / dosul / mijlocul / vederea / lipsa / fruntea / paguba acesta / aceasta; *pe urma / seama / potrivă / socoteala / măsura / parcursul acesta/aceasta; *la stânga / dreapta / sfârșitul / poalele acestea / aceasta / acesta*). Îmbinările care admit o astfel de determinare sunt nelocuționale, iar cele care nu o admit sunt locuțiuni prepoziționale. Să precizăm că această verificare trebuie să se facă în prezența unui substantiv în genitiv postpus îmbinării, când există, așadar, posibilitatea interpretării grupului în discuție ca locuțiune prepozițională.

Comportamentul normal al substantivului din îmbinare este evident când determinantul său genitival se

poate transforma într-unul prepozițional, ca în următoarele grupuri: *în cazul bolii – în caz de boală; în lipsa documentului – în lipsă de document; din cauza / pricina neatentei – din cauză / pricină de neatente; pe baza demonstrației – pe bază de demonstrație; la nivelul cerințelor – la nivel de cerințe; la marginea drumului – la margine de drum; în mijlocul codrului – în mijloc de codru; în timpul războiului – în timp de război; la începutul cursului – la început de curs; în ajunul Crăciunului – în ajun de Crăciun; la sfârșitul anului – la sfârșit de an; în interesul serviciului – în interes de serviciu; la poalele muntelui – la poale de munte; în apropierea satului – în apropiere de sat; la colțul străzii – la colț de stradă; în fundul grădinii – în fund de grădină; în preajma sesiunii – în preajmă de sesiune; pe linia partidului – pe linie de partid; pe tema războiului – pe temă de război.*

Constatăm preferința pentru determinantul genitival. Dacă sensul construcțiilor de mai sus rămâne neschimbat în ambele variante ale determinării, altfel stau lucrurile în cazul locuțiunilor *în jurul, pe calea, în urma, în cursul*. Perechea de locuțiuni creată are în comun prima secvență compusă dintr-o prepoziție urmată de un substantiv și diferă atât prin secvența a doua formată dintr-un substantiv în genitiv sau în acuzativ precedat de prepoziția *de*, cât și, uneori, prin sens (*în jurul casei – în jur de 100 de pagini vs. în jurul a 100.000 de lei – în jur de 100.000 de lei*). Genitivul apare după forma articulată hotărât a substantivului, iar acuzativul prepozițional, după forma nearticulată a substantivului locuțional (*în jurul grădinii = împrejurul grădinii, în jur de 100 de pagini = aproximativ 100 de pagini; în urma discuțiilor = după discuții, în urmă cu o săptămână = înainte cu / acum o săptămână; în cursul anului = în timpul anului; în curs de apariție = aproape de apariție*).

Manifestări ale autonomiei substantivului din îmbinările în discuție trebuie considerate și aparițiile lui într-o altă formă, de exemplu, la plural (cu excepțiile menționate; în unele / aceste / câteva / toate privințe(le); pe urmele lui; din câteva / unele / toate părți(le); din cauzele sus-amintite; cu condițiile acestea; în ipotezele pe care urmează să...; în scopurile amintite; pe bazele acestea; în contextele operelor respective; în sensurile cunoscute; la nivelurile / nivelele acestea; pe căile teoretice; în marginile acestea; în unele / câteva / toate cazuri(le); în toate timpurile; la începuturile scrisului; în conturile sănătății și învățământului; sub aspectele menționate; sub raporturile amintite, al asemănării și al deosebirii; în toate felurile; în multe / unele / câteva interese; pe toate planurile; din vinile diferite ale ambelor părți; pe temeuri legale; cu intenții bune / rele; în momentele cruciale; cu toate / unele ocazii(le) / prilejuri(le); în proporțiile de mai sus; prin îndemnul vârstnicilor; cu diverse prețuri; pe toate liniile; în toate puterile; sub rezervele pomenite; pe teme diferite).

Manifestări ale aceleiași independențe pot fi considerate și aparițiile substantivului precedat de prepoziție, cu articol nehotărât sau nearticulat, cu sau fără un determinant (cu o excepție, într-o privință, dintr-o cauză oarecare, cu o condiție, într-o ipoteză oarecare, într-un scop bine definit, pe o bază științifică, într-un context impropriu, într-un sens cunoscut, la un nivel ridicat, pe (o) cale matematică, într-o lumină favorabilă, sub un aspect, sub raport numeric, într-un fel categoric, cu un ajutor substanțial, într-o măsură oarecare, după o măsură știută, dintr-o vină mărunță, cu voie de la ambii părinți, în apropiere de gară, pe teme legal, de dor de casă, cu intenție criminală, pe un motiv neîntemeiat, cu o ocazie specială, cu un prilej deosebit, în rând cu toți oamenii, în număr mare,

în proporție aritmetică, la un îndemn energic, cu / la un preț mic, în linie dreaptă, în putere de muncă, sub o rezervă oarecare, pe o temă dată).

Observăm că substantivele provenite din alte părți de vorbire nu pot apărea decât cu articol hotărât (în largul, din susul / josul, în latul, în lungul, în plinul, sinea / sinele). Cu formă "nearticulată", aceleași părți de vorbire apar în îmbinări socotite locuțiuni adverbiale (în larg, din sus / jos, în lung, în lat, în plin, în sine).

Când îmbinări de tipul prepoziție + substantiv nearticulat apar neînsoțite de un acuzativ precedat de prepoziția *de*, autonomia substantivului respectiv e indiscutabilă (de exemplu, în centru, în dos, în margine, în mijloc, în lipsă, la început, în ajun, în cont, în pagubă, la sfârșit, de necaz). Să mai observăm că anumite îmbinări, în care substantivul / adverbul este nearticulat / cu formă "nearticulată", apar numai în anumite contexte (i-am pus în vedere; ți-e la îndemână să...; petrecerea e în toi), fiind, în funcție de context, când locuțiuni adverbiale (la îndemână), când locuțiuni adjectivale (în toi), fie verbale (împreună cu un verb, a pune în vedere).

1.4. În cele mai multe dintre îmbinările socotite a fi locuțiuni prepoziționale, autonomia substantivului se menține încă, deși există semne ale pierderii acesteia. Din neclaritatea statutului acestui termen al îmbinării decurge **dificultatea încadrării grupului la locuțiuni** sau la îmbinări sintactice libere. Considerăm că orice deviere de natură lexicală, morfologică sau sintactică trebuie să constituie criteriul decisiv al statutului locuțional al unei îmbinări. De aceea, prezența unor cuvinte care nu pot exista în afara îmbinării respective este semnul cel mai sigur al caracterului locuțional al grupului în discuție. Un alt criteriu poate fi socotit "devierea" semantică, adică folosirea substantivului din îmbinare cu un alt sens decât sensurile sale cunoscute (în fața, în virtutea,

din partea, în / pe urma, în locul – condițional, pe calea, în vederea, în fruntea, în plinul, în numele, la un loc cu, cu privire la, în materie de, o dată cu, pe cale de, prin prisma, în spiritul, la fel cu). Tot deviere semantică poate fi socotită și o combinație mai puțin obișnuită dintre o prepoziție și un substantiv. Această deviere, alături de forma articulată a substantivului nedeterminat sau de cea nearticulată a substantivului aparent determinat – forme care sunt nemotivate din punct de vedere gramatical –, contribuie la acordarea statutului de locuțiune îmbinării (*în ciuda; sub aspectul / raportul / rezerva, în fața / spatele / felul / văzul / virtutea; pe socoteala / motivul; față de cf. față de pernă / de masă; de față cu cf. săpun de față cu glicerină; în chip de; în conformitate cu; în funcție de; în raport cu cf. scrise în raport cu hotărâre că...; la fel cu; de din vale de; în caz de cf. în cazul de aici / ieri / nesupunere; la un loc cu cf. au ajuns la un loc cu multă verdeață; la caz de cf. a ajuns cu lectura la cazul de evadare a eroului; cu privire la cf. camere cu privire la mare; în loc de cf. am ajuns în locul de odinioară, pe care se găsea școala; o dată cu cf. o dată cu o însemnătate deosebită este...; în apropiere de; în legătură cu cf. în legătura sa cu acest om vedem ceva anormal; în acord cu cf. în acordul cu orice stat trebuie să figureze...; în curs de, cf. în cursul de ieri, profesorul...; spre deosebire de cf. și-au îndreptat atenția spre deosebirea de caracter existentă între cele două personaje; în calitate de; în urmă cu; în lipsă de cf. în lipsa de caracter a omului politic constă cel mai grav defect).*

Așadar, corelarea unei anomalii semantice, care constă într-o asociere mai puțin obișnuită dintre un substantiv și o prepoziție, cu forma asintactică a substantivului (când articulată, deși nu poate apărea însoțit de un adjectiv, când nearticulată, deși prezența prepozițiilor care îl urmează,

în special a prepoziției *de*, ar cere forma articulată) este – în opinia noastră – un argument al acordării statutului de locuțiune prepozițională îmbinării respective.

Ștefan Găitânaru apreciază că “dacă substantivul din grupare are același sens cu substantivul dintr-un context liber, înseamnă că între elementele grupării nu s-a produs o amalgamare, o contopire care să ducă la un sens emergent, fie el și abstract, al totalității, diferit de cel al elementelor componente și că nu avem de-a face cu o locuțiune (*din cauza întârzierii – cauza întârzierii; cu excepția copilului – excepția copilului; în centrul orașului – la marginea drumului; cu scopul construirii – scopul construirii...*)” (Găitânaru, 1965, p. 91). Câtă vreme această condiționare contextuală este una normală – susține autorul – îmbinarea prepoziție + substantiv nu este o locuțiune prepozițională, ci o construcție sintactică obișnuită. Am generalizat criteriul determinării contextuale a locuțiunilor, considerând că statutul locuțional al multor îmbinări e determinat de un anume context. Dacă cele două substantive (primul – cu sau fără prepoziție, al doilea – în genitiv) își păstrează sensul, îmbinarea prepoziție + substantiv (urmată de un substantiv în genitiv) nu este o locuțiune prepozițională. Propunem, în acest sens, compararea secvențelor următoare: *în largul mării – largul mării; la nivelul așteptărilor – nivelul așteptărilor; cu condiția acceptării – condiția acceptării; în ipoteza unui eșec – ipoteza unui eșec; în contextul operei – contextul operei; în sensul atragerii – sensul atragerii; în ideea alcătuirii – ideea alcătuirii; în dosul șurii – dosul șurii; în cazul unui incendiu – cazul unui incendiu; în lipsa inspirației – lipsa inspirației; în timpul cursului – timpul cursului; în vremea bunicilor – vremea bunicilor; la începutul secolului – începutul secolului; în eventualitatea reuși-*

tei – eventualitatea reușitei; în ajunul sărbătorilor – ajunul sărbătorilor; în paguba societății – paguba societății; la sfârșitul secolului – sfârșitul secolului; sub aspectul corectitudinii – aspectul corectitudinii; sub raportul întâlnirilor – raportul întâlnirilor; cu ajutorul colegului – ajutorul colegului; în măsura acordării – măsura acordării; pe planul realizărilor – planul realizărilor; din vina reclamantului – vina reclamantului; cu / fără voia părinților – voia părinților; în cadrul dezbaterii – cadrul dezbaterii; în colțul camerei – colțul camerei; în fundul grădinii – fundul grădinii; cu intenția dezvoltării – intenția dezvoltării; în momentul suspendării – momentul suspendării; pe motivul destăinuirii – motivul destăinuirii; cu ocazia revederii – ocazia revederii; cu prețul vieții – prețul vieții; în prezența ambasadorului – prezența ambasadorului; pe / în linia guvernului – linia guvernului; pe tema războiului – tema războiului; în beneficiul întreprinderii – beneficiul întreprinderii. Absența vreunei modificări semantice a primului substantiv în cele două secvențe certifică apartenența combinației dintre acesta și prepoziție la grupul îmbinărilor sintactice libere.

1.5. Am încercat să demonstrăm că **identificarea locuțiunilor prepoziționale nu se poate baza, în toate cazurile, pe un singur criteriu.** Cel mai adesea, am constatat că se combină o deviere semantică, care constă, mai cu seamă, în incompatibilitatea semantică dintre prepoziție și substantiv, cu semne mai mult sau mai puțin evidente ale restrângerii autonomiei morfosintactice a substantivului din combinația respectivă. Un rol important în acordarea statutului locuțional îl are determinarea contextuală. Câtă vreme aceeași combinație în contexte diferite are sensuri diferite, e limpede că una este o îmbinare sintactică liberă, normală, iar cealaltă este o locuțiune (*Îmbracă perna cu o față de pernă* cf. *Față de tine are o*

atitudine rezervată). De aceea, deși “inventarul locuțiunilor prepoziționale este deschis, procesul de creare și de introducere de noi grupuri cu funcție prepozițională desfășurându-se continuu” (DSL: 380), orice combinație care pare a fi locuțiune prepozițională va fi supusă examinării, atât din punctul de vedere al compatibilității semantice a cuvintelor din grup, cât și din punctul de vedere al autonomiei morfosintactice a elementului component de bază. Orice deviere de la una dintre cele două “normalități” poate fi argumentul încadrării grupului respectiv la locuțiuni prepoziționale. În acest sens, putem accepta ca reală judecata potrivit căreia “noi grupuri libere de cuvinte tind a se transforma în locuțiuni (vezi statutul grupului *cu tot / toată*, pentru exprimarea raportului concesiv)” (DSL: 380).

BIBLIOGRAFIE

Avram, 1997 = Mioara Avram, **Gramatica pentru toți**, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Humanitas, 1997.

DSL = Dicționar General de Științe. Științe ale limbii, București, Editura Științifică, 1997.

Căpățână, 2000 = Cecilia Căpățână, **Limba română. Locuțiunile**, Craiova, Editura Universitaria, 2000.

Coteanu, 1990 = Ion Coteanu, **Gramatică. Stilistică. Compoziție**, București, Editura Științifică, 1990.

Găitănanu, 1965 = Ștefan Găitănanu, **Descrierea locuțiunilor prepoziționale cu genitivul**, în *Limba Română* 3-4/1965 (p. 87-92).

Gramatica, 1966 = **Gramatica limbii române**, vol. I, II, ediția a II-a revăzută și adăugită. Tiraj nou, București, Editura Academiei, 1966.